

## POSTMODERN SİYASET VE SÖYLEM: SİYASİ PARTİ LİDER SÖYLEMLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA<sup>1</sup>

Süleyman GÜVEN<sup>2</sup>

### ÖZET

Bu çalışmanın amacı postmodern dönem tanımlaması içerisinde siyasetin yeni temeller üzerinden yapılması ve siyasetin sözcülerinin yeni politik söylemini siyasal aktörler üzerinden ele almaktır. Çalışmada Postmodern siyasetçi olarak Recep Tayyip Erdoğan, Deniz Baykal, Devlet Bahçeli ve Kemal Kılıçdaroğlu üzerinden gidilerek postmodern siyasetin temel niteliğinin esneklik olduğu, postmodern siyasette ve siyasetçide katılığa yer olmadığı ve siyasi ilkenin esneklik üzerine kurulduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla çalışmanın teorik kısmında öncelikle modern ve postmodern dönemlerde doğru- hakikat-gerçek, esneklik ve birey gibi kavramların açıklanması üzerinde durulmuştur. Ardından postmodern dönem tanımlaması içerisinde “siyaset” ele alınmış ve postmodern dönem siyasetinin aldığı biçim tartışılmıştır. Çalışmanın görgül araştırma kısmında son dönem Türkiye siyasetinin önde gelen liderleri olan Recep Tayyip Erdoğan, Devlet Bahçeli, Deniz Baykal ve Kemal Kılıçdaroğlu’nun “Güneydoğu meselesi” ve “İsrail ile İlişkiler” konularında tarihsel bir süreç içerisindeki söylemsel değişim ve dönüşümleri eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılarak araştırılmıştır. Çalışmada postmodern dönem siyasetinin esneklik üzerine kurulduğu bulgulanmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Postmodern Siyaset, Siyasi Liderlik, Söylem

## POSTMODERN POLITICS AND DISCOURSE: A STUDY ON THE POLITICAL PARTY LEADER DISCOURSES

### ABSTRACT

The purpose of this study is discuss the configuration on the new basis of politics in postmodern term defining and new political discourse of the political spokespeople on the political actors. This study intends to prove that postmodern politics character’s main feature is being flexible. There is no strictness in postmodern politics and politicians and political principles are established on the flexibility as used who are selected and cited as a postmodern leaders example Recep Tayyip Erdoğan, Deniz Baykal, Devlet Bahçeli and Kemal Kılıçdaroğlu. For this purpose, modern and postmodern right-verity-reality, flexibility and individual notions are assessed in the theoretical chapter firstly. Then, “politics” is discussed and postmodern term politics form is assessed in the postmodern term defining. In the empirical part, last period Turkish politics leaders, who are Recep Tayyip Erdoğan, Devlet Bahçeli, Deniz Baykal and Kemal Kılıçdaroğlu’s discourses about “Southeast Issue” and “Relations with Israel” are researched by using critical discourse analysis, discursive changes and transformations in a historical process. It is found that the postmodern era politics are set up on flexibility.

**Keywords:** Postmodern Politics, Political Leadership, Discourse,

<sup>1</sup> Bu makale Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde hazırlamış olduğum doktora tez çalışmasının bir özetiştir.

<sup>2</sup> Arş. Gör., Bozok Üniversitesi İletişim Fakültesi, suleymanguven1@gmail.com

## GİRİŞ

Yaşamın her alanında sürekli bir değişim ve dönüşüm yaşanmakta ve yaşanan bu değişim ve dönüşüm aynı zamanda söylemlere de yansımaktadır. İçinde bulunduğumuz dönemin tanımlanması, bu dönem insanının kendisini, toplumu ve çevresini algılayışı, tanımlayışı ve buna bağlı olarak siyasal liderlerin ve siyasal lider söylemlerinin de değişmesi söz konusudur. Bu değişim ve dönüşümün en açık görüldüğü yerlerden biri olan siyaset ve siyasetin söyleminin siyasal aktörler üzerinden araştırılması, içinde bulunduğumuz dönemin yapı çözümüne bir katkı sağlamak açısından anlamlıdır. Toplumu ve toplumsal kurumları şekillendiren önemli bir araç/belirleyen olarak siyaset kurumundaki temel değişimler hem siyasal yaşamdaki hem de toplumsal hayattaki değişimleri de tetiklemekte ve bu süreç birbirini besleyen bir yapı halini almaktadır. Bu yapı aynı zamanda seçmen tercihinin de şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu noktada araştırılması gereken postmodern döneme ve bu dönemin siyaset anlayışına kapsamlı bir açıdan bakmak ve bunu tanımlamaktır.

Bu çalışmanın amacı postmodern dönem tanımlaması içerisinde siyasetin yeni temeller üzerinden yapılanışı ve buna bağlı olarak toplumu bir bütün olarak ilgilendiren siyasetin sözcülerinin yeni politik söylemini siyasal aktörler üzerinden ele almaktır. Çalışmada postmodern siyasal aktörler olarak Recep Tayyip Erdoğan, Deniz Baykal, Devlet Bahçeli ve Kemal Kılıçdaroğlu üzerinden gidilerek postmodern siyasetin temel niteliğinin esneklik olduğu ve postmodern siyasette ve siyasetçide katılığa yer olmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla çalışmada öncelikle postmodernite tartışmaları çerçevesinde “doğru-hakikat-gerçeklik”, “esneklik” ve “özne-birey” kavramları ele alınmıştır. Bu kavramların modern ve postmodern açılardan anlamlandırılması ve bu kavramların modern ve postmodern dönemdeki işlevleri karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmiştir. Ardından modern ve postmodern dönem tanımlaması içerisinde “siyaset” ele alınmış ve postmodern dönem siyasetinin aldığı biçim tartışılmıştır. Çalışmada son olarak tarihsel bir süreç içerisinde “Güneydoğu meselesi” ve “Türkiye-İsrail İlişkileri” konusunda siyasi parti lider söylemleri eleştirel söylem çözümlemesi çerçevesinde analiz edilmiştir.

## 1. Postmodernite Tartışmaları

Sosyal bilim alanında sık sık atıfta bulunulan ve içinde bulunulan dönemin özelliklerini tanımlamak için kullanılan “postmodern” kavramının neyi ifade ettiği konusunda üzerinde uzlaşmış kesin bir tanım bulunmamaktadır. Bununla beraber postmodern kavramı 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, yeni düşüncelerin, yeni davranış biçimlerinin, yeni fikirlerin, yeni siyasal, ekonomik, kültürel ve sanatsal gelişmelerin çözümlenmesinde ve nitelenmesinde tanımlayıcı öge olarak sürekli kullanılmaya çalışılmıştır. Kavram bir yandan açıklayıcı, çözümleyici, niteleyici ve tanımlayıcı bir nitelik kazanıp güçlenirken, öte yandan toplumun her türlü etkinliğiyle ilişkilendirilerek; bilimden dine, bireyden devlete kadar ve kültürel biçimin tüm boyutları içinde değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Ancak bu değerlendirme süreci postmodern kavramını sorunlu bir kavram haline getirirken, bununla birlikte kavramın tam olarak neye karşılık geldiğini, anlamını ve niteliğini saptamak da zorlaşmıştır. Postmodern terimi aynı anda hem her şeye uygulanıyormuş hem de hiçbir şeye uygulanamıyormuş gibi görünecek ölçüde geniş bir biçimde kullanılmaktadır. Postmodernizm epistemolojik varsayımları, metodolojik tercihleri ve tözsel bir odağa, niteliğe sahip bir akım/dönem olarak görülebilir mi? Yoksa Habermas’ın belirttiği gibi modernizmin bir devamı olarak mı kabul edilmeli? Lyotard, postmodern kavramının “Ondokuzuncu yüzyılın sonundan bu yana, edebiyat, güzel sanatlar ve bilimdeki oyun kurallarını değiştiren dönüşümleri izleyen kültürümüzün [Batı] konumunu belirleyen bir durum” (Lyotard, 2000: 11) olarak tanımlamaktadır. Sokal, postmodernizmin bilime olan bakış açısını ele almakta ve postmodernizmi bir düşünce akımı olarak nitelendirmektedir. Ona göre postmodernizm aydınlanmanın akılcı geleneğini neredeyse yadsıyan, olgulara başvurarak savlarını sınama kaygısından uzak bazı kuramsal söylemlerden oluşan ve bilimin anlatıdan herhangi bir “hikaye”den, “masal”dan ya da benzer bir toplumsal oluşumdan öte bir şey olmadığını ileri süren bir kültür ve kavrayış göreceliğine dayanan düşünce akımıdır (Sokal ve Bricmont, 2002: 19). Jameson ise postmodernizmin karmaşık doğasına vurgu yapmaktadır.

Çeşitli mantıksal olasılıklar, postmodernizmin kendisinin tanımlanmasında, artık günümüzde yüksek ya da klasik modernizm denilmesi gereken dönemin

değerlendirilmesine ilişkin bir konum alınmasıyla ister istemez bağlantılıdır. Mantıksal açıdan postmodern olarak nitelenebilen çeşitli kültürel yapıtların bir öndökümünü çıkardığımızda, alabildiğine heterojen olan biçimler ve ürünlerin “ortak benzerlikleri”ni bunların kendi içlerinde değil, şu ya da bu biçimde tümünün karşı çıktığı bazı ortak modernist dürtülerde ve estetikte aramak çok daha çekicidir (Jameson, 1998: 33).

Buradan hareketle postmodernizme modernizmden ayrı, kendi başına yeni bir dönem olarak bakılamasa da en azından ekonomik, politik ve kültürel gelişmede zihin karıştırıcı bir süreç olarak bakılabilir. Batı modernizmi, tek çizgisel ve daha karmaşık olarak da teleolojik, tek kültürel bir tarih ölçeğine göndermede bulunan tarihin tek çizgisel yönelimi hep ilerlemeyi, bugünün dünden, yarının da bugünden ileri, daha iyi olduğunu öngörür. Modernlik, teleolojik tarih ölçeğinde her zaman şimdinin vardığı yer olarak kendini kurguladığından, yeni olan her şeyi de modern olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla, postmoderni basitçe “modern”in karşıtı olarak ya da tarih ölçeğinde bir dönem olarak “modern”den sonra gelen basamak olarak düşünmek onu “modern”e bir seçenek, bir alternatif kılmaz, tersine onu modernin bütünleşmiş birliğine eklemler. Postmodern eleştiriler farklılığı ve ötekiliği modernin içinde konumlandırarak onun farktan arınmış, bir bütünlük içine kapatılması çabalarına karşılık yeni açılımlarına, yeniden doğuşlarına alan açmak ister. Lyotard, bu durumu şöyle ifade etmektedir:

Postmodern, modernin içerisinde sunulamayanı, sunumlamanın kendisinde ileri götüren olacaktır: güzel biçimlerin tesellisini ve elde edilemez olanın kolektif nostaljisini paylaşmayı mümkün kılan bir zevk uzlaşımını inkâr edecektir; bunlardan hoşlanmak için değil, sunulamayanın güçle bir anlamını veren yeni sunumlamaları araştıracaktır. Postmodern sanatçı veya yazar, felsefecinin konumundadır. Yazdığı metin, ürettiği çalışma ilke olarak daha önceden yerleşmiş kurallar tarafından yönetilemez; benzer kategorilerin metne ya da çalışmaya uygulanmasıyla belirleyici bir yargıya göre yargılanamazlar. Bu kurallar ve kategoriler sanat yapıtının kendisi için aradığı kural ve kategorilerdir. O zaman yazar ve sanatçı, yapılacak olanın kurallarını formüle etmek için kuralsız çalışmaktadır (Lyotard, 2000: 158).

Bu durum postmodern sanatçı, yazar veya metin üreticisini kural koyucu konumuna yükseltirken, bu kural koyuculuğun ise herhangi bir meşruiyeti bulunmamaktadır. Hiç kimse bu kurallara bağlı olmadığı gibi postmodern düşünce bu kuralların uygulanmasını zorunlu hale getirecek her hangi bir meşruiyet de

sunamamaktadır. Bununla birlikte söz konusu kurallar da herhangi bir temele dayanmadıklarından geçici bir nitelik taşımaktadırlar ve kimi zaman bir kerelik uygulanıp ortadan kaldırılmaktadırlar. Böylece postmodernizm, aralarında bir seçme yapılması gereken kuraldışı bir düşünceler yığını barındırıyor bünyesinde. Bunun içinde, karmakarışık bir şekilde, bilimci ideolojiyle indirgemeci pozitivistin gerileyişi, görecelik ve bireyciliğin önplana çıkarılması, her alanda temel ilkelerin geçersizleştirilmeye çalışılması, insan faaliyet ve eyleminin anlamı üzerinde kaygılı bir belirsizlik bulunmaktadır. Söz konusu olan durum pozitivist, rasyonalite, bilim ve tekniklerin gelişmesine duyulan inanç ve standartlaşmış nesnelere üreten endüstrinin büyümesiyle karakterize edilen bir modernizm ile modernizm karşıtlığı üzerine kendini kuran, toplumsal çeşitliliği ve parçalılığı benimseyen bir postmodernizmdir.

Buradan hareketle postmodern denen durumu tanımlamak, temel dayanaklarını ortaya çıkarmak daha kolay gibi görünmektedir. Postmodernlik bir açıdan kendini modernlik karşıtlığı üzerinden kuran bir durumdur. Literatürdeki birçok postmodern tanımlamaları, açıklamaları postmodernin moderne olan ötekiliğini ya modernin kutupsal karşıtı olarak ya da çağdaşlık tarihinin son aşaması olarak temsil etmektedir. Postmodernitenin moderniteyi ötekileştirdiği ve kendisini ondan ayırmaya çalıştığı en önemli temel alanlardan biri postmodernitenin gerçekliğe bakış açısıdır. Bundan dolayı modernitenin ve postmodernitenin doğru, hakikat ve gerçekliğe bakış açılarına karşılaştırmalı bir şekilde bakılmasında fayda vardır.

### **1. 1. Modern ve Postmodern Doğru-Hakikat-Gerçek**

Postmodernizmin modernizme karşı çıktığı alanlar arasında en önemlilerden biri “gerçeklik” algısıdır. Postmodernizmde bilgi, hakikat, gerçek, doğru vb. her şey yeniden ele alınmakta, tanımlanmakta, anlamlandırılmakta, referans çerçeveleri değiştirilmektedir. Postmodernizm modern toplumda geçerli olan yukarıdaki kavramları içi boş kavramlar olarak tanımlamaktadır. Postmodernitede hakikat, gerçek, doğru vb. kavramlar hep dil üzerinden kurulmakta, değer olarak birbirlerinden pek farklı olmayan söylemler olarak nitelendirilmektedir. Lyotard bu durumu, “Bilginin değerini oluşturan artık doğru/yanlış, adil/adaletsiz ve tabiatıyla genelde düşük

işlersellik gibi başka ölçütler tarafından tanımlandığı şekliyle ehliyet değildir.” şeklinde ifade etmektedir (Lyotard, 2000: 112). Çünkü ona göre “Bilimsel bilgi bir söylem türüdür.” (Lyotard, 2000: 17) Rosenau’ya göre, tarihsel olarak bakıldığında modern bilim ikisi de meşruiyetlerini teolojiden alan kilisenin ve hükümdarın keyfi otoritesine saldırmıştır. Modern bilim nesneliliğiyle katı araştırma yordamlarına sahip olmasıyla ve metafizik olana değil maddi olana öncelik vermesiyle ün kazanmıştır. Ama sonra bilim de hakikatin tekeline kendisinin sahip olduğunu iddia etmeye başlamıştır. Sahip olduğu otorite iyice genişlemiş ve öncellerinin sahip oldukları otoriteyi aşmıştır (Rosenau, 2004: 27). Postmodernistlere göre bilimsel bilgi diğer bilgi türlerinden yalnızca bir tanesidir. Diğerlerinden herhangi bir ayrıcalığı yoktur. Pozitif bilimsel bilginin bütün hakikat iddialarının geçerliliği diğerlerinin geçerliliği kadar geçerlidir. “Bilimsel bilgi, bilginin bütünlüğünü temsil etmez, başka tür bir bilgiye ilave olarak, onunla rekabet ya da çatışma içerisinde bir bilgi biçimi olarak var olmuştur.” (Lyotard, 2000: 26)

Postmodernitenin modern bilim eleştirisinin temelinde tekil hakikatlerin, kesinlik arayışının reddi vardır. Modernitede bilgi üretme, bilimsel bilgi elde etme girişimleri bir tür gerçeklik iddiasına, hakikatin esas olduğu varsayımına dayanmaktadır. Hakikat ise postmodernitede sorgulanılan, belli bir kuşkuyla yaklaşılana düzene, kurallara, değerlere, mantığa, rasyonaliteye ve akla gönderme yapar. Postmodernizmde hakikatin keşfedilmeyi bekleyen öznenin bağımsız bir şey olduğu ve evrensel hakikatlerin varlığı reddedilmektedir. Ancak hakikatin yerel, kişisel ve cemaate özgü biçimleri olabileceği öne sürülür. Postmodernitede hakikat yerleşmiş anlamdaki hakikatten farklı olarak “göreceli doğrular” anlamına gelmektedir. “Postmodernistler hakikati bölgesel, kişisel ve cemaate özgü bir şey olarak yeniden kavramsallaştırırlar. Postmodernistlerin tamamı hakikati bir amaç ya da ideal olarak görmeyi bile reddederler çünkü hakikat modernliğin en özlü ifadesidir.” (Rosenau, 2004: 119). Hakikatin değerini sorgulayan ve gerçekliği temsil etmeye çalıştığı sürece bunun sahtekârlık olduğunu söyleyen postmodernistler, bilgi iddialarının yeterliliğini kesin bir biçimde değerlendirmenin imkânsız olduğunu düşünürler. Doğruluk ile yanlışlık arasında ayırım yapmayı, teoriyi değerlendirmeyi sağlayan bütün ölçütlerin, kişinin kategoriler arasında bir seçim yapmasını

gerektirdiğini; ondan değerler arasında bazılarını iyi bazılarını da kötü olarak adlandıracak bir hiyerarşi kurmasını beklediğini ileri süren postmodernistler bu tür ayrımları reddeder ve bunun yerine çoğul gerçeklikleri vurgulayıp herhangi bir olguya ilişkin hiçbir yorumun diğerlerinden üstün olduğunun iddia edilemeyeceği görüşünü savunurlar. Bu durumda, her sorunun tek bir en iyi yanıtı yoksa o zaman hakikate yer kalmıyor demektir (Rosenau, 2004:120-121).

Klasik hakikat anlayışının bu şekilde yadsındığı Postmodernitede hakikat, aslında kendi kendini anlamaya eşdeğerdir ve hakikat yere ve tarihsel bağlama göre değişir ve hakikatlerin birbiriyle çatışmasının sorun olmadığı çünkü hepsinin başka bir dünyada doğru olabileceği belirtilir. Herkesin kendine göre bir hakikati olabilir. Postmodernitede daha çok gündelik hayat ve yerel anlatılar üzerinde odaklanılmakta, teorilere bağlı hakikatlere veya gerçekliklere karşı gelinmekte ve teori karşıtı bir gerçeklik ve hakikat anlayışı geliştirilmektedir. Buna göre söylem bağımlı olmayan ya da aşkın hiçbir kural ve hakikat yoktur ve zihin ya da akıl denilen şey bir söylem etkisinden ibarettir. Postmodernistler ortada birçok teorinin var olduğu ve hiçbirinin diğerinden daha üstün olduğunu iddia edilemeyeceği bir durumun olduğunu öne sürerler. Modern teoriye tözsel ve metodolojik açıdan geniş ve kapsamlı bir eleştiri getirirler. Postmodern anlayışa göre teorilerin hepsinin tıpkı hakikat arayışındaki büyük anlatılar gibi bütünleştirici, söz-merkezci bir projeleri, bir üst-anlatıları vardır ve hepsi de bireysel parçalardan çok toplumsal bütünü vurguladıkları için teori, postmodern düşünceye aykırıdır. Postmodernistler, “Modern teorinin epistemolojik bir gerçeklik olduğunu varsaydığını, oysa böyle bir gerçekliğin olmadığını söylerler. Teorinin bağımlı olduğu veriler ve biçimsel yasalar bağımsız ve nesnel şeyler değildir; en iyi durumda bağlama göre değişen en kötü durumdaysa tamamen keyfi ve yapma şeylerdir” (Rosenau, 2004: 125). Postmodern anlayışta, modern teori her bir metin için tek bir yorum belirlemeye çalışarak çoğul yorumun aleyhine işlediğinden ve her durumda sabit kalarak işlediği varsayıldığından sürekli değişen postmodern bir dünyada kabul edilebilecek bir şey olmaktan uzak olarak görülmektedir.

Postmodernizm büyük anlatıları reddeder çünkü hepsi de bir başlangıç, bir son ve tanımlayıcı bir teori talep ederler ki postmodern bir dünyada bu olanaksız ve anlamsızdır. Postmodernistlere göre modernizmde geçerli olan bu ölçütler ile olaylar

ele alınıp değerlendirilemez. Postmodernizm, üst anlatı adını verdiği ideolojileri, dinleri vb. eleştirerek onların yerine küçük anlatıların, herkesin kendine özgü hikâyesinin daha iyi olacağını belirterek göreceliğe, farklılığa vurgu yapmaktadır. Üst anlatılar, her zaman her soruna bir cevapla ortaya çıkabilme potansiyeline sahip oldukları düşüncesinden dolayı eleştirilirler. Çünkü postmodernistlere göre bunların her birinin diğerinden üstün olduğunu gösterebilecek elde bir kanıt yoktur. Marksizm ve Liberalizm gibi beşeri kaynaklı ideolojiler ve farklı düşünsel sistemler ile ilâhi kaynaklı dinler<sup>3</sup> postmodern düşünürler tarafından aynı kategori içinde değerlendirilmektedir. Aslında postmodern düşünce bunların doğru ya da yanlış oldukları gibi kesin bir ön kabul ya da retten hareket etmez. Bu fikirlerin her birine sahip olan insanların düşünceleri ayrı ayrı değerli kabul edilmektedir. Ancak bunlarla küçük anlatılar veya kişisel hikayeler arasında herhangi bir hiyerarşinin kurulmasına karşı çıkmaktadır. Bu durum ise tutarlılık ve tutarsızlık arasında herhangi bir ayırımın yapılmasını zorlaştırmakta ve değer oluşturucu üst anlatıları değersizleştirmeye yönelmektedir. Postmodernizmin bu değer oluşturucu bütünlüklü yapılarla diğer küçük anlatılar arasında üstünlük yönünden herhangi bir fark görmeyişi onun bu yapılar arasında geçişgenlikleri, sınırların muğlaklığını ve esnekliği doğal hale getirir. Bu açıdan bakıldığında postmodern dönemi ve bu dönem siyasal yapısını tanımlamada ve onun karakteristiğini ortaya koymada “esneklik” kavramı anahtar bir rol oynamaktadır.

## 1. 2. Modern ve Postmodern Arasında “Esneklik”

Modern ve postmoderni birbirinden ayıran en önemli kavramlardan birisi esneklik kavramıdır. Modern öncesi dönem “Katılık”lar ile karakterize edilirken modernite ile başlayan süreç katılıkların erimeye başladığı bir dönemi işaret etmektedir. Modernitede katılıklar erimeye başlamakla beraber hâlâ varlıklarını sürdürmektedirler. Postmodernitede ise artık katılıkların eriyerek yerini akışkanlığa ve

<sup>3</sup> İslâm inancına göre dinin kurucusu Allah’tır; bütün sahih dinler Allah’tan gelmiş ve safiyetlerini korudukları sürece yürürlükte kalmışlardır. İlk insan aynı zamanda ilk peygamberdir ve kendisine bildirilen din de tevhid dinidir. Allah’ın varlığı, birliği, zâtı ve sıfatları açısından O’nun mükemmelliğiyle nübüvvet ve âhiret inancı gibi temel itikadî prensipler (zarûrât-ı dîniyye), bütün ilâhî dinlerde değişmez ilkeler olarak yer almıştır. Bundan dolayı İslâmî inanişâ göre Hz. Âdem (A.S.)’den Hz. Muhammed (S.A.V)’e kadar bütün peygamberlerin getirdiği hak dinlerin ortak adı İslâm’dır. (<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=d090316>) (Erişim tarihi 30.01.2015).



esnekliğe terk ettiği bir dönemden bahsedilebilir. Bundan dolayı Postmodern dönemi tanımlamada kullanılacak en önemli kavramlardan birisinin “esneklik” kavramı olduğu söylenebilir. Postmodern toplumda esneklik, sanattan endüstriye, iş ilişkilerinden kişilerarası ilişkilere ve kimliklere kadar giderek hayatın her alanına egemen olmaya başlamıştır. Zygmunt Bauman’ın “akışkanlık” kavramı ile ifade ettiği esneklik biçimsizliği, istikrarsızlığı, güvensizliği ve devamlı süren bir değişikliği ima etmektedir (Aktaran: Man, 2013: 233-234). Yıldız’a göre “Esneklik, temel olarak yeni koşullara uyum yeteneği olarak tanımlanabilir.” (Yıldız, 2013: 180) Bauman’a göre “Bizler sürekli devrim koşullarında yaşıyoruz. Devrim, insan topluluklarının normal durumu haline gelmiştir.” (Aktaran: Man, 2013: 233) Katı modernlikte/veya katı modern dönemde ekonominin gücü bir bütün olarak çıkarılan kömür, eritilen demir ile ölçülürken sanayinin şefleri olan bireylerin gücü ise fabrikanın büyüklüğü, makinenin ağırlığı ve fabrika duvarları içine yığılmış işçilerin sayısı ile ölçülürdü. Bu mekânsal sabitlik dönemi aynı zamanda yüz yüze ve sürekli ilişkilerin, doğrudan gözetlemenin, yukarıdan aşağıya yönetimin kısacası bağlılığın egemen olduğu bir dönemdi. Bu bağlılık, karşılıklıydı ve bunun her iki tarafı ölüm ayırıcaya kadar birbirine bağlaması beklenirdi. Ancak postmodern dönemle birlikte bağlılık ve kalıcılık yerini geliş geçiciliğe bırakmış, katılık ise yerini esnekliğe terk etmiştir. Artık sabitlenmek, bir yere bağlı kalmak bireyi sınırlayan bir durum olarak kabul edilmekte bunun yerine mobilite, hareketlilik, esneklik ve hız yüceltilmektedir. Geleneksel ve modern dönemin katılıklarını eritme isteğinin arkasında güvenilebilir, tahmin edilebilir ve hatta yönetilebilir kalıcı katılıkların keşfi veya icadına yönelik bir istek bulunmaktadır. Eritilecek ilk katılar ve kirletilecek ilk kutsallar, el ve ayakları bağlayan, sermayenin hareketlerini engelleyen geleneksel bağlılıklar/sadakatler, geleneksel hak ve yükümlülüklerdir. Bundan dolayı postmodernistlere göre yeni bir düzen (katılık) kurmak için inşacıları (kurucuları) engelleyen bu eski safradan kurtulması gerekmektedir (Aktaran: Man, 2013: 234).

Katılıkların ortadan kaldırılması veya en azından hareketliliği engellemeyecek duruma getirilmesi gerektiğine yönelik anlayış “kapitalizmin yeni ruhu” olarak da ifade edilebilir. Geçmiş dönemden farklı parametreleri bulunan yeni ekonomide veya enformasyon toplumunda bilgi ile donanımlanmış insan sermayesi; bilgisayar ve beyin

gücü; kişinin serbest düşünmesini sağlayacak ve bireysel özelliklerini ortaya çıkaracak bir eğitim anlayışı; bilimsel bilgi ve teknolojideki hızlı değişim; her anlamdaki bilgi fazlalığı; “just in time” özelliğine yani hıza dayalı bir üretim sistemi hâkimdir (Şentürk, 2008: 289-290). İnsel’in de ifade ettiği gibi, modern kapitalizm “sürekli bir hareketten, pazarın sürekli genişlemesinden, yeninin hızla eskimesinden ve daha fazladan beslenmektedir.” (İnsel, 1997: 23) Dolayısıyla, ekonomiye hızlı bir değişim yön vermektedir. Hızlı değişim ve dönüşümle yapılanan ekonomi, bir taraftan üstün vasıflı insan sermayesi veya beyin gücünü; diğer taraftan sürekli yenilenen durumlara karşı anında bir uyum gösterme yeteneğini talep etmektedir (Şentürk, 2010: 116). Bundan dolayı eğitilmiş, nitelikli, kalifiye ve esnek birey veya işgücü, yeni ekonominin vazgeçilmezidir. Katı bürokrasi ve kör rutine karşı savaşılan yeni kapitalizm, çare olarak esnekliği ön plana çıkararak işçilerden seri hareket etmelerini, her zaman değişime hazır olmalarını, sürekli risk almalarını, düzenleme ve prosedürlere giderek daha az bağlı kalmalarını istemektedir. “Uzun vade yok” sloganıyla sembolleştirilen bir sosyo-ekonomik düzende, toplumsal üyenin hayatını, alışkanlıklarını, becerilerini değiştirmeden yaşaması çok zor olmaktadır. Sabitlenmiş değişimin yaşandığı günümüzde, en az iki yıllık üniversite eğitimi almış bir genç Amerikalı, çalışma yaşamı boyunca en az 11 defa iş değiştirmeye ve kırk yıllık sürede en az üç defa tüm temel becerilerini yenilemeye hazır olmalıdır (Sennett, 2005: 9-21). Dolayısıyla, süreklilik kazanan teknolojik değişimin belirleyici olduğu postmodern toplumda; esneklik, geçicilik, süresizlik ve risklerle yaşayan bir yeni ekonomi var olmaktadır. Bu sosyo-ekonomik koşul ise oldukça yüksek vasıflı ve uyum yeteneği hızlı bir insan hedeflemektedir (Şentürk, 2010: 117).

Yeni kapitalizmin şekil verdiği postmodern toplumlardaki esneklik, süreklilik kazanan değişime uyum, sil baştan olan yaşam tarzı, kaybetme tehlikesiyle dolu risklerle baş etme, hiçbir şeye bağlanmama, oto kontrol sisteminin dinamikliğine bağlı olarak kişi iç dünyasında sürüklenmekte ve savrulmaktadır. Esnekliğe olumlu bir anlam yükleyerek belirsizliği ve istikrarsızlığı normal kabul eden kapitalizmin postmodern hali, kişinin davranışlarını saptırmakta; güven ve sadakat bağlarını zayıflatmakta; bağlılık, süreklilik ve kalıcılık gibi ayırıcı özelliklere dayalı toplumsal ilişkileri yerinden ederek bireyin iradesiyle davranışı arasında bir kopma meydana

getirmektedir. Yüzyıllardır mutlak bilen ve mutlak kudret sahibi ilahi yaratıcı gibi bir düzen kurucuya ve bu düzenin kanunlarını ortaya koyana inanarak yaşayan insanoğlunun yaşamında kuşku söz konusu olmamıştır. Dünyayı yaratan, ona düzenli bir işleyiş kazandıran ve insanın mutluluğu ve kurtuluşu için ahlâk ve davranış ilkeleri belirleyen ilâhi güce duyulan bağlılık, insana güvenli bir yaşam sağlamış ve ona ebedi mutluluk için bir vaat ve umut vermiştir. Pozitif bilimin değerlerden arınmış bakış açısı ve teknolojinin artan etkinliği ise, toplumsal hayat üzerinde fonksiyonel olan dinin kesinliğini aşındırarak güvensizliği ve belirsizliği insana tattırmıştır (Fromm, 1995: 60). Oysaki hiçbir şeye bağlanmamak insanın boşluk ve anlamsızlık duygularıyla tanışmasına neden olur (Geçtan, 2003: 29). Her günün bir öncekinin aynısı veya devamı olduğu, kişinin mevcuda bakarak gelecek planı yaptığı, özel ve genel yaşantı üzerinde kişinin kendi kontrolünün olduğu, kısasa kısas ilkesinin hayata geçirildiği yani kötü davranmanın karşılığını bulduğu, az çalışanın ya da çalışmayan rahat bir yaşam elde edemediği, grup lehine kendi menfaatlerinden ödün verildiği bir toplumsal dizge hızla kaybolmaktadır. Bu kayboluşta, üstün vasıflı işgücü talep edilmesine rağmen geçici ve sözleşmeye dayalı iş olanağı sağlayan; ucu açık bir çalışma düzeni oluşturarak insanlara gelecekleri konusunda bir garanti vermeyen; sabitlenen teknoloji değişikliğine anında uyum beklemesine rağmen hiçbir somut ve kalıcı ilişki düzeni kurmayan; fayda gibi ekonomik değer ve rasyonellikten başka bir kaygısı olmayan yeni ekonominin önemli bir rolü vardır (Şentürk, 2010: 119). Böyle bir yapı içerisinde insanın bütünlüklü, tutarlı ve kalıcı bir kimlik edinmesi ve benliğini kurması sorunsallaşmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden bir tanesi kişinin yapısal olarak yine esneklik uygulamaları yönünden biçimlendirilmesidir. Bu açıdan modern dönemde merkezi bir yer işgal eden “özne” kavramının postmodern dönem tanımlaması içerisinde yüklendiği anlam(lar)ın ele alınması faydalı olacaktır.

### 1. 3. Modern Özne-Postmodern Birey

Özne, modern toplumda vazgeçilmez bir unsurken postmodernitede terk edilmeye veya en azından sahip olduğu niteliklerin önemli bir kısmından feragat etmeye zorlanmaktadır. Postmodernitede özne rasyonaliteyi, planlamayı, düzeni, disiplini, hiyerarşiyi, bütünlüğü vb. kendisinin karşı çıktığı her şeyi temsil etmektedir.

Modern özne tasarımı, birey farklı kimlikleri kendi içinde bütünleyebilirken, postmodern zamanlarda farklı kimlikleri parçalar halinde yaşamaktadır. Adugit, Foucault'nun postmodern düşüncede düzeni kuran ve bütünleşmiş bir özne tasarımına yer vermediğini belirtmektedir. Foucault'ya göre:

Eğer çok sayıda düzen ve her bir düzenin kendine özgü işleyiş ilkeleri ve geçerlilik ölçütleri varsa, bu düzenlerin üstünde yer alan bir insan ya da öznenin olması olanaksızdır. Çünkü kendi kendine özdeş ve bölünemez bir varlığın, birbirinden görece bağımsız ve ölçüştürülemez çeşitli düzenlerin içinde bulunması özünde çelişkilidir. Ya düzen tektir ya da birleşik özne söz konusu değildir. Çünkü düzen ile özne arasında olası iki tür ilişkiden söz edilebilir; ya düzen özneyi belirler ya da özne düzeni. Eğer özne düzeni belirliyorsa, birleşik bir özne varsa, o zaman yalnızca bir tek düzenin olması söz konusu olacaktır; eğer düzen özneyi belirliyorsa, o zaman ancak bir tek düzen birleşik bir özneyi belirleyebilir. Oysa postmodernizm bir düzenler çokluğundan söz ettiğine göre, birleşik bir özneyi de reddedip, bunun yerine toplumsal ve dilsel olarak merkezileşmiş ve parçalanmış öznenin yana çıkar (Adugit, tarihsiz: 391).

Postmodernistlere göre modern özne disiplinli, sorumlu ve çalışkan bir kişiliğe sahiptir. Planlamayı sever, organize edilmiştir ve bu özne “çalama” zorlanması altındadır ve kendine ilişkin imgesi “sıkı çalışma” ve “elinden gelenin en iyisini yapma” gibi tabirlerle kurulmuştur. Kendine özgü, tuhaf yanları yoktur ya da en azından bunların üzerinde durmaz. İleriyi planlar, organize edilmiştir, siyasi projelere bağlanabilir ve ideolojik nitelikli amaçlar için çalışabilir. Özgür iradeye ve kişisel özerkliğe inanabilir. Modern özne kolektifin iyiliği için kendi çıkarlarını ikinci plana atmaya razıdır. Rasyonel kurallara, genel iradeye, toplumsal uzlaşılara, adil görünen sabit standartlara saygı gösterir. Gerçekten inanarak hakikati arar ve böyle bir arayışın son kertede boşuna olmayacağını ümit eder. Bu demektir ki modern özne akla, rasyonaliteye ve bilime güvenmekte ve bütün bunları duyguların önüne koymaktadır. İnsanlığın geleceği ve ilerleme olanağı hakkında iyimserdir. Bilgili bir fail olduğu iddiasındadır ve ayrı, yerleşmiş bir kişisel kimliğe sahiptir (Rosenau, 2004: 74-75). Tüm bu nedenlerden dolayı postmodernitede özne terk edilmeye çalışılır. Özne modernitenin bir ürünüdür, otorite sahibidir, faildir, bilimde yoruma pek yer bırakmak istemez, bu da postmodernitenin olayları, ürünleri ve metinleri çoğul anlamlandırma amacına uygun değildir.

Postmodernitede öznenin ortadan kaldırılması postmodernistlerin ister bir bireye ister bir kolektiviteye atfedilebilecek türden olsun, ahlâki yükümlülük yüküne son vermekten söz etmelerine izin verir. Hiç kimse nedensel girdilere sahip olma anlamında bir durumdan sorumlu tutulamayacağı için, herhangi bir olayın faili veya metnin yazarı da olamayacaktır. Alınan kararların faileri siyasa belirleyiciler değildir, bu yüzden de söz konusu politikanın sonuçlarının hesabı onlardan sorulamaz. Mesela Türkiye'nin İsrail politikası ve Güneydoğu politikası siyasa oluşturucunun niyetinden, eylemlerinden bağımsızsa herhangi bir hükümete ortaya çıkan sonuçların hesabını verecek sorumlu gözüyle bakılamaz. Bunun sonucu, normatif birçok değerlilik durumu, ahlâki bir boşluk, bir yükümlülük yokluğu ya da hesap verme derdinden kurtulma olabilir; meseleye nereden ve nasıl bakıldığına bağlıdır bu. Postmodernistler “özneyi iktidarı eline geçirdiği, anlam atfettiği, tahakküm ve baskı kurduğu için eleştirirler.” (Rosenau, 2004: 73-74) İster bilimsel ister siyasi nitelikte olsun modern kavramlar bağımsız bir özne varsayarlar. Özne ortadan kaldırılınca onunla bağlantılı bütün itiraza açık modern kavramlar da bir kenara atılmış olur. Modern araştırma için merkezi önem taşıyan nedensellik ve fail gibi araçlar özne ortadan kaldırıldığında yok olur. Ayrıca, öznenin yadsınması modern dünyada insani müdahalenin, insani düşüncenin, rasyonalitenin ve aklın faydası konusunda postmodernistlerin taşıdığı kötümserliği onaylar çünkü özne bunların hepsi için temel önemdedir (Rosenau, 2004: 76).

Postmodernistlerin modern özneye karşı çıkmalarının önemli bir nedeni de modern öznenin zorunlu olarak bir nesneyi gerektirmesidir. Onlara göre öznenin ortadan kaldırılması, dünyayı özneler ve nesnelere şeklinde ikiye bölen ayrımları, özne-nesne ikiliğini de ortadan kaldırır. Birinin öbürü üzerinde otorite kurmasını engeller, özne kategorisiyle bağlantılı keyfi iktidar ilişkilerini askıya alır ve bu örtük hiyerarşiye son verir. Modernitede özne etkin ve insani niteliklerle anılırken nesne edilgendir ve ona bir “şey” gibi muamele edilir. Postmodernistlerin çoğu, insanlara dair bilimsel sınıflandırmaların nesneleştirmeye yol açtığını iddia ederler. Öznenin varlığı, bir insanın diğerinin kontrolü altında olduğunu, bir başkasına bağımlı olduğunu ima eder (Baran, 2005: 120; Rosenau, 2004: 84)

Postmodernistler, postmodern bir dünyada modern özneye pek yer olmadığını, ama insanların özgür ve bilinçli yaratıklar olduğunu ima etmediği takdirde postmodern bireyin merkezi bir rol oynayabileceğini ileri sürerler. Postmodernizm, modernizmin fail öznesi yerine postmodernizmin merkezlessiz, kimliği olmayan, “esnek birey”ini önerir. Bu birey daha önce ortadan kaldırılan özne gibi olmayacak, tek bir biçim ya da kişilik almayacaktır. Bu “bilinçli, amaçlı ve duygulu bir birey” de olmayacaktır. Modernistler tarafından tanınmayacak merkezlessiz bir özne olacaktır. Bu özne bir referans çerçevesini içeren bütüncül açıklamaları ve söz-merkezci bakış açısını reddedecektir. Postmodernistlerin önerdiği birey sahip olmayı ve boyun eğdirmeyi isteyen hükmedici modern öznenin ötesine geçmeye çalışır. Onun yerine ortaklık, birlik, cemaat kurmaya, geleceğe yönelik ve özgürleştirici pratiklere katılmaya muktedir ancak sahiplenici olmayan, açık uçlu bir bireysellik vizyonunu geçirir. Bu yeni özne aynı zamanda Batı aydınlanmasının akıl yürüten, faydacı, eril yurttaşı da değildir. Postmodernistler modern öznenin yerine farklı bir biçim almış bir başka karakter ya da kişi geçirmenin peşindedirler. Postmodern birey modern öznenin aksine herhangi bir nesneyi gerektirmeyen bir bireydir. Bir kişi olacak ancak meydana gelen olaylardan, yapılan eylemlerden ve bu eylemlerin sonuçlarından sorumlu tutulamayacaktır. Belirlenebilir bütün hakikat arayan bakış açılarından da bağımsız olacaktır. Buna göre postmodern birey özne olamayacaktır. Çünkü Postmodernitede özne ve birey kavramlarına farklı anlamlar yüklenmekte, böylelikle özne ve bireyin birbirlerinden kopartılması amaçlanmaktadır. Bu anlamlandırma ile postmodernistlere bir yandan özneyi terk ederken bir yandan da bireyci bir perspektifi muhafaza etme olanağı verilir. Böylelikle postmodern bireyin doğumu modern öznenin ölümüne bağlanmış, postmodern bireyin modern öznenin ayrı bir kişiliğe sahip olduğu varsayılmıştır (Rosenau, 2004: 88-89).

Postmodern birey bir taraftan çoğul bir kimliğe sahipken, öbür taraftan güçlü tekil bir kimliğinin olmayışıyla da karakterize edilmektedir. Esas özelliği parçalanmışlığı olan bu birey özfarkındalıktan yoksundur ve özbilinç sahibi olduğu gibi bir iddiası da yoktur. Ayrı referans noktaları olmayan yüzer-gezer bir bireydir o. Dunn’a göre postmodern birey, benlik iddiasında olmayan bir kişidir (Aktaran: Karaduman, 2010: 2895). “Bu insan, geçici, planlanmamış, sıra dışı olana ilgi duyar;

anlık arzularının tatmini güdüsüyle hareket ettiğinden genel ve emredici kurallar çerçevesinde işleyen dinsel, ailesel ve diğer bağılıkları önemsemez” (Aktaran: Karaduman, 2010: 2895). Funk da postmodern bireyin benlik algısının geçici olduğunun altını çizmektedir. Postmodern birey anlık kararlarla kimliğini değiştirebilir. Funk’a göre “özgür ve spontane bir ben vurgusuyla kurduğum ve ürettiğim şeyin ta kendisiyim; öyle ki şimdi böyleyim, ama daha sonra farklı olabilir ve kendimi farklı bir biçimde yaşarım” (Funk, 2007: 62) cümlesi tam olarak postmodern benliği ifade eder. Yıldız da kimliğin “geçici bir benlik” ya da toplumsal ilişkilerle sürekli biçimlenen bir süreci ifade etmesini postmodern kimliklerin hâkim özelliği olan “esnek”liğin etik dayanağını oluşturduğunu ifade etmektedir (Yıldız, 2012a: 126). Postmodern bireyin ilişkileri de benliği gibi “esneklik” ve “geçicilik” üzerine kurulmuştur. Postmodern birey başkalarıyla olan ilişkisinde özlem, duyarlılık, bağılılık, sadakat gibi duyguları içeren ilişkileri umursamamakta, bunun yerine yalnız kalmamak gibi noktasal ve geçici temaslarla ilgilenmektedir. “Hatta kimileri, kendileri için en iyi partnerin, ‘tıpkı televizyon gibi açıp kapanabilecek’ olmasını tercih ettiklerini itiraf etmektedirler” (Funk, 2007: 95). Geleneksel kurumların desteğinden ve kapsayıcı düşünce sistemlerinden uzaklaşan postmodern bireyin bu durumunu Beck içsel dengedeki bir kayıp olarak görmektedir. Beck’e göre bu durum, bireye eski kontrollerden ve zorunluluklardan kurtulma olanağı verir. Ancak aynı zamanda modern öncesi toplumun insanlarına tutunacak bir nokta ve güvenlik duygusu veren koşulları da ortadan kaldırmış olur. Emek piyasasının taleplerinden sosyal -coğrafi mobiliteye, oradan tüketim baskısı ve kitle iletişim araçlarına: bütün bunlar-kısmen doğrudan kısmen de dolaylı biçimlerde, sürekli yeni zorlamalarla ve buna uygun olarak da büyüyen bir güçle- bireyi çevresiyle, kökeniyle, tarihiyle temas içinde tutan geleneksel bağların ve sosyal ilişkilerin birçoğunu ufalar. Laikleşme, sekülerleşme, yaşamların çeşitlenmesi ve evrensel değerlerin yerine konmaya çalışılan hazza dayalı düşünceler bireye bir dünya imgesi, anlamlı bir bağlam, kendi varoluşunu daha büyük bir kozmosa kenetleme imkânı veren birçok ilişkinin dağılmasına neden olur. Bunun sonucu olarak da -felsefeden tarihe, sosyolojiden psikolojiye kadar birçok alanda defalarca betimlendiği gibi- içsel dengede yaşanan derin bir kayıptır (Aktaran: Yıldız, 2012b: 59-60).

Modern öznenin niteliklerinden ve aidiyetlerinden yoksun veya en azından bunlardan azade olmaya çalışan postmodern birey bağısız, esnek, “an”a odaklı bir yaşamı tercih etmektedir. Postmodern birey mümkün olabildiğince esnek hareket etmektedir. Yıldız’a göre postmodern birey hız ve değişim ağına takılmış, esnek, geçici kimliğe sahip, seyirci, eğlenme potansiyelini önceleyen, ben merkezli, ben takınlı, seçimin uzun vadeli etkileri ile ilgilenmeyen ve anlık doyuma odaklanmış bir bireydir (Yıldız, 2012b: 48).

#### 1. 4. Modern ve Postmodern Siyaset

Postmodernitenin hakikat, gerçek ve doğruya bakış açısı, üst anlatılara, meta anlatılara karşı takındığı tavır ve modern dönemin fail öznesini pasifleştirme girişimi ve modern özneye yüklediği anlamın parçalı yapısıyla birlikte bu dönemde esnekliğin hayatın her alanına egemen olmaya başlaması postmodern siyasetin alt yapısını oluştururken özellikle modern dönemin siyasal yapısını belirleyen yapılar da bu dönemde dönüşüme uğramaya başlamıştır. Bu durum postmodern siyasetin yapısını şekillendirirken postmodern lider de hem postmodern düşünce hem de postmodern siyasal yapı ve bu yapıyı biçimlendiren akışkan güçler tarafından şekillenmeye açık hale gelmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi modern dönem siyasal yapısının postmodern dönemde dönüşüme uğramaya başlamasıdır. Buna göre modern dönem siyasal hayatını şekillendiren temel bazı unsurlardan söz edilebilir. Devletin siyasal yapılanmasında ulus devletin ortaya çıkması; özellikle sanayi devrimiyle birlikte Batı’da toplumsal tabanda ekonomik temelli sınıfların oluşması ve bu sınıfları temsil eden ve birbirine rakip farklı ideolojilerin ortaya çıkması siyasal hayatın yeniden şekillenmesini beraberinde getirmiştir. Modern dönemde siyasetin işleyişi önemli ölçüde iki kutuplu bir toplumsal yapı üzerine bina edilmiş olup, siyaset siyasal partiler ve ülke meclisleri üzerinden işlemektedir. Bu durum, meta anlatıları da siyasal söylemlerin referansı haline getirmiştir. Keyman’a göre siyasetin bu yapısı belirli bir merkezden hareket eden, kapsayıcı politikalara dayalı birleştirici, bütünleştirici ve yaşanan problemlere küresel çözümler bulmaya çalışan büyük anlatılara dayalı siyasal söylemleri gerektiriyordu (Keyman, 2000: 47). Bununla birlikte modern siyaset temel insan hakları, örgütlü siyasal hayat, katılımcılık ve otoritenin rasyonelleşmesi gibi



öğeleri de içermektedir. Batı’da Sanayi Devrimi ile birlikte geleneksel toplumsal yapı çözülmüş ve bu yapıdan farklı olarak “modern toplum” olarak isimlendirilen yeni bir toplumsal yapı ortaya çıkmıştır. Bu yapı içerisinde işçi/emekçi sınıf ve burjuva sınıfı temel olmak üzere yeni bir sınıfsal yapı siyasal alanın önemli belirleyenlerinden biri haline gelmiştir. Buradaki sınıfsal yapı sınıfsal çıkarı önceleyen hareketler ve siyasal oluşumları da ortaya çıkarmış, bu ise modern dönem siyasetinin başat aktörleri haline gelen sınıf temelli kitle partilerini doğurmuştur.

Modern dönemde siyasetin en önemli belirleyenlerinden bir diğeri ise ideolojilerdir. Van Dijk, ideolojiyi bir grubun üyelerinin köklü inançları olarak tanımlamaktadır (Dijk, 2003: 16). Ateş’e göre İdeoloji kavramı, modern dönemde yaşanan siyasal akım ve düşüncelerin tanımlanmasında başat rol oynayan kavramlardan bir tanesidir (Ateş, 2004: 84). Hızlı bir değişimin yaşandığı modern dönemle birlikte ortaya çıkan ideolojiler, modern dönemde siyasetin hem teorik hem de pratik alanda ana belirleyicisi olmuşlardır. İdeolojiler, dünyayı anlama ve kavrama yöntemi, dünyayı çözümlene yöntemi ve dünyayı değiştirme misyonunda bir araç olarak kullanılmaları dolayısıyla modern dönemde önemli işlevleri yerine getirmişlerdir (Çetin, 2008: 3).

Modern dönemde siyasetin işleyişini belirleyen temel unsurlardan bir diğeri de ulus devletlerdir. Ulus-devlet, tarihsel olarak kapitalizmin siyasi formu olarak konumlanmıştır. Bir modern devlet formasyonu olarak ulus-devletin temelleri on sekizinci yüzyılda atılmıştır. Charles Tilly, 1800’den önce Avrupa’da çeşitli zamanlarda pekçok devlet biçiminin var olduğunu, ancak 18. yüzyıldan itibaren artık belli bir devlet biçiminin hâkim olmaya başladığını belirtmektedir. Tilly’nin “pekişmiş devlet” dediği ve çok boyutlu mekanizmalar ve süreçlerden beslenen ulus-devlet büyük, farklılaşmış, heterojen bölgeleri doğrudan yöneten, maliye, para, yargı, yasama, askerlik ve kültür alanlarında yurttaşlarına üniter bir sistem uygulama iddiasındaki bir devlettir (Tilly, 1995: 61). Ulus-devlet, kendi ülkesel egemenliği altındaki alanları, sınırlar vasıtasıyla diğer egemen ülke topraklarından ayırmakta ve bu alan içinde herhangi başka bir devletin egemenliğini veya müdahalesini kabul etmemektedir (Bağçe, 1999: 6). Bununla birlikte ulus devlet, herhangi bir yükümlülük altına girmeksizin veya bir karşılık vaaide bulunmaksızın uyruğu olan fertlerden her

türlü fedakârlığı, kimi durumlarda cebir unsurunu da kullanarak beklemek hakkını kendinde görmektedir (Nadaroğlu, 2000: 229). Bu hak ve yetki geleneksel ulus devlette bireyler dışında diğer unsurları da kapsayacak şekilde geniş tutulmaktadır. Sınırlarından geçen bilgi, mal, kapital, finansal sermaye ve insan kaynakları üzerindeki denetim, ulus devletin egemenliği çerçevesinde çeşitli düzenlemelere tabi tutulabilmektedir (Tekeli ve İlkin, 2000: 115).

Postmodern dönemde ise yukarıda ifade edilen bütünlüklü yapılar aşınmaya başlamış, her alanda parçalanmışlık postmodern siyasetin işleyişini belirlemiştir. Postmodern dönemde toplumsal ve ekonomik yapıda yaşanan değişimlerle birlikte modern siyaset kurumunun da bir bütün olarak dönüşmeye başladığı söylenebilir. Bu dönüşüm özetle 1960'lı yıllarla birlikte, Batılı sanayi toplumlarında yeni değerler ve yeni toplumsal hareketlerin oluşmaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Bu yeni değerler ve sosyal hareketler, yeni bir siyaset ve siyasal eylemlilik anlayışına yol açmıştır (Keyman, 2000: 46). Öncelikle postmodern siyasal çözümlerinin en önemli konularından biri yeni toplumsal hareketler ve yeni politika adı altında çalışılan siyasi aktivizmin ortaya çıkmasıdır. Buradaki nokta, aktivizmin sınıf üyelerini harekete geçirmemesi, geleneksel sınıf konularını, sınıfla ilişkili örgütlenmeleri ihmal etmesi ve eski sınıfla ilişkili sağ-sol yelpazesini çapraz bir şekilde kesen ayrıcalıkları ortaya çıkarmasıdır. Bu dönemde ne yeni toplumsal hareketleri oluşturan öğelerin kompozisyonu, ne de kamulaştırılan sorunların karakteri sınıf terimleriyle çözümlenebilir. Etnisite, toplumsal cinsiyet ve yaşa dayalı farklılıklar sosyal kimliğin önemli kaynaklarını teşkil etmektedir. Yeni toplumsal hareketler de bu kimlikler etrafında oluşmakta ve sınıfa dayalı toplumsal hareketlerin yerini almaktadır (Yanıklar, 2010: 212-213). Toplumsal/Sınıfsal yapının değişmesi modern dönem siyasetinin temel unsurlarından biri olan sınıfların siyasal süreçte belirleyici olma niteliklerinin zayıflaması sonucunu doğurmuştur. Sosyal devlet anlayışının yerleşmesi ve refah düzeyinin yükselmesi, çalışma saatlerinin belli bir standarda kavuşturulması ve eşit işe eşit ücret gibi politikaların geliştirilmesi keskin sınıfsal ayrımların ortadan kalkmasına hizmet etmiştir. Tarihsel süreç içerisinde geleneksel sağ ve sol eğilimli partiler arasında sosyo-ekonomik uygulamalar bakımından önemli farklar da ortadan kalkmıştır. Özellikle Neo-liberal politikaların 1980'den sonra başta ABD ve

İngiltere’de uygulanması ve bu ülkeleri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin de takip etmesi, sınıf temelli kutuplaşmaları da azaltmış, siyasetin işleyişinde sınıf temelli bakışı önemli oranda marjinalize etmiştir.

Siyasette sınıf temelli bakış açısının gerilemesinin önemli bir nedeni de ideolojilere bakışta yaşanan değişimdir. Postmodern dönemde ideolojiler de gözden düşmüş ve siyasetin işleyişinde belirleyici olma konumlarından önemli oranda uzaklaşmışlardır. İdeolojilerin postmodern dönemde etkililiğinin azalması, Lyotard tarafından da postmodern durumun bir özeliği olarak ifade edilmiştir. Lyotard’a göre bu çağda artık modernist döneme ait büyük inançlar, büyük ütopyalar geçerliliğini yitirmiştir. Meta-anlatı dediği bu büyük inançlar eşitlik ve ilerlemeyi savunan modernist anlatılardır. İnsanlık bu büyük anlatılar etrafında gelişen büyük kitle ideolojilerin peşine takılmanın bedelini çok ağır bir biçimde ödemiştir ama onları bitiren sadece bu bedellerin ağırlığı değil, aynı zamanda gelişen yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin oluşturduğu atmosferdir (Aktay, 2008: 9). Postmodernitede, katı ideolojik standartlara aykırı düşen bir siyasi çoğulculuk vurgusu yapılmaktadır. Postmodernist anlayışta modern, geleneksel siyasi yönelimlerden bahsedilirken bile yargıda bulunmaktan kaçınılır. Bu yönelimlere “kötü”, “baskıcı”, “sağcı” ya da “solcu” gibi etiketler yapıştirılmaz. Modern siyasi sistemleri önyargılı, çarpık ya da emperyalist olarak gören her türlü analiz yargı bildiriyor olacaktır. Postmodernist anlayışta, modern siyasi sistemler kurucu, üretici, düzenleyici, sınıflandırıcı ya da yönlendirici sıfatlarıyla karakterize edilirken kötüleyici bir ima içermeyen terimler kullanılmaya özen gösterilir. Bundan dolayı postmodernistler bir siyasi sistemin yıkılması için çağrıda bulunmazlar, ama geleneksel siyasi sistemleri “istikrarsızlaştırma”yı ya da yapı bozumuna uğratmayı önerebilirler. Onlara göre, dramatik, kahramanca siyasi bağlılıkların sonucunda ortaya pek bir şey çıkmaz. Devrimlere “ihanet edilmiş, reformlar verimsiz çıkmış ve hatta direnişler bile çözülmüştür.” Modern siyasetçiler “değersiz, yoz ya da abes” kişilerdir; onların yönlendirdikleri siyasi sistemlerde de insanları selamete erıştiren hiçbir nitelik yoktur (Rosenau, 2004: 202-203).

Postmodern dönemde düşünsel, ekonomik ve sosyal alanlarda yaşanan gelişmelerin bir sonucu da ulus devletlerin ve ulus devlet yapılarının aşınması

olmuştur. Bu dönem örgütsüz bir toplumun ortaya çıkmaya başladığı bir dönemdir. Lash ve Urry (1995: 5-9) tarafından örgütsüz kapitalizm olarak değerlendirilen sermayenin sınır tanımayan akışkanlığı modern devlet yapılarının aşınmasını, en azından nitelik değiştirmesini de beraberinde getirmiştir. Bu değişimlerin en açık görüldüğü kurumlardan biri modern dönemin siyasal formu olan ulus-devlettir. Ulus-devletlerin en önemli niteliklerinden biri olan ve başkalarıyla paylaşmaya yanaşmadığı egemenlik bu dönemde paylaşılr duruma gelmiştir. Bauman'a göre potmodern dönemde ulus devlet, siyaseti ve toplumu ilgilendiren kararlar konusunda belirleyici olma konumundan hızlı bir şekilde uzaklaşmaktadır (Bauman, 2000: 83-84). Çünkü uluslararası siyasal sistem giderek ekonomik güçlere özellikle sıcak sermayeye çok daha bağımlı hale gelmektedir. Sermaye küreselleştikçe akışkanlığı artmakta, modern dönemin faili olan ulus devlet de bu akışkanlığa eski yapısıyla engel olamamaktadır. Ulus devletin sermayeyi elinde tutabilmesi ancak yapısını değiştirmek ve sermayenin akışkanlığına uygun hale gelmesine bağlıdır. Bu durum ulus devletin başta egemenlik olmak üzere kendi ekonomik kararlarına sermayeyi ortak etmesini de beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte siyasal hayatta belirsizliği de besleyen bu durum bireylerin her an tedirginlik içerisinde yaşamalarını da beraberinde getirmektedir. Bundan dolayı postmodern siyasette herhangi bir konuda bir kesinlik veya garantiden bahsetmek güçtür. Belirsizlik toplumsal ve siyasal yaşamın hemen her alanına dağılmıştır. Bireyler her an her şeye açık bulunmalıdırlar. Bauman'a göre burada mesaj açıktır. Postmodern siyasette

Herkes gereksizleşebilir ya da herkesin yerini başka biri alabilir; dolayısıyla herkes yaranılmaya açıktır ve şu anda ne kadar yüksek ve güçlü görünürse görünün, her türlü toplumsal mevki uzun vadede istikrarsızdır; imtiyazlar bile kırılmalıdır ve tehdit altındadır. Darbeler belli bir hedef gözetebilir, ama yol açtıkları yıkım gözetmez. Yarattıkları korku her yana dağılır. Bourdieu'nün belirttiği gibi, bu korku "bilinci ve bilinçaltını taciz eder." Yükselme için insanın ayaklarının yere sağlam basması gerekir. Ama zeminin kendisi giderek daha sallantılı, dengesiz, dayanıksız ve güvenilmez bir his vermektedir; insanın sıçramak için ayağını dayayabileceği hiçbir sağlam taş yoktur aşağıda. Her türlü rasyonel planlamanın ve kendinden emin eylemin vazgeçilmez koşulu olan güven, yüzer gezer bir zemin aramaktadır. İstikrarsızlık durumu, der Bourdieu, "bütün geleceği belirsizleştirir ve böylece her türlü rasyonel tahmin çabasını önler" (Bauman, 2000: 181).

Postmodernitede yaşanan istikrarsızlığın ve belirsizliğin önemli bir nedeni postmodernitenin herhangi bir düzen arayışını gereksiz ve anlamsız bulmasıdır. Postmodernite, herhangi bir düzen arayışına karşı çıkarken, “her şey uyar” ve “yönteme hayır” söylemleriyle, modernitenin öngördüğü düzen karşısında, herhangi bir düzen ve yöntem önermemektedir. Başka bir ifadeyle, bir düzenin kurulup sürdürülmesi modern dönemde bir görev olarak algılanırken, postmodern dönemde bir düzen kurma ve sürdürme çabası, gereksiz bir mücadele olarak algılanmaktadır (Bauman, 2005: 45). Bu durum ise siyasetin işleyişini tamamen değiştirmektedir. Belli bir düzenin eksikliği, kaos ve krizde olmanın sürekliliği Baudrillard’ın ifade etmiş olduğu “toplumsalın sonu”nu getirmektedir. Baudrillard, siyasetin işleyişindeki bu durumu “politika uzun bir süreden bu yana yarı sportif, yarı eğlendirici bir özel eğlence programına dönüşmüştür” sözleriyle ifade etmektedir (Baudrillard, 2006: 37).

## **2. Görgül Araştırma: Güneydoğu Meselesi ve İsrail ile ilişkiler Konusunda Lider Söylemlerinin Analizi**

### **2. 1. Araştırma Yöntemi**

Çalışmada yöntem olarak eleştirel söylem çözümlemesi tercih edilmiştir. Bu yöntemin tercih edilmesinin nedeni eleştirel söylem çözümlemesinin metin analizine uygun olması ve tarihsel bir süreç içerisinde siyasi liderlerin söylemleri üzerinden söylemsel değişim ve dönüşümlerin açığa çıkarılmasında uygun bir yöntem olduğuna dair oluşan genel kanaattir. Eleştirel söylem çözümlemesinin farklı yapılar arasındaki bağlantılardan hareket ederek herhangi bir sosyal olgudaki söylemsel kuruluşu ortaya çıkarmadaki başarısı, bu çalışmada eleştirel söylem çözümlemesinin uygulanmasının bir başka nedenini oluşturmuştur. Toplumsal dünyanın kuruluşunda söylemin rolüne ağırlık veren eleştirel söylem çözümlemesi toplumsal eşitsizliklerin dil kullanımıyla nasıl ifade edildiğini, işaret edildiğini, kurulduğunu ve meşrulaştırıldığını sorgulamayı amaçlar. Örgütlenmiş güç ilişkilerinin dil kullanımıyla meşrulaştırılması, eleştirel söylem çözümlemesi için temel bir meseledir. Bu meseleyi ele alırken eleştirel söylem çözümlemesi, sorgulama nesnesi olarak sadece yazılı ve sözlü metinlere odaklanmaz. Bir söylemin baştan sona eleştirisi, bir metnin üretimine kaynaklık eden ve içinde bireylerin veya grupların tarihsel, toplumsal

öznel olarak bu metinlerle etkileşimleri boyunca anlam oluşturdukları toplumsal süreçlerin ve yapının da kuramlaştırılmasını gerektirmektedir. Çünkü eleştirel söylem çözümlemesi, toplumsal kültürel yapılar ve süreçler ile metinler arasında bağlantıyı kurmaya ilişkin bir yaklaşımdır. (Aktaran: Dursun, 2007: 341-342).

Dil kullanımıyla ifade edilen, işaret edilen, kurulan, meşrulaştırılan ve sürdürülen toplumsal eşitsizlikleri ve güç ilişkilerini eleştirel bir tarzda soruşturan; bu soruşturmayı gerçekleştirirken yazılı veya sözlü metinlere bir soruşturma nesnesi olarak odaklanan, ancak bir yandan da bir metnin üretimine yol açan toplumsal süreç ve yapılar ile sosyal/tarihsel öznel olarak kişilerin veya grupların metinlerle etkileşimleri boyunca anlam oluşturdukları toplumsal süreç ve yapıları da teorileştiren, nihai hedefi yalnızca bilimsel olmayıp aynı zamanda toplumsal ve politik değişim de oluşturmak olan bir söylem çözümlemesi yaklaşımı (Dursun, 2007: 335) olarak ifade edilebilecek olan eleştirel söylem çözümlemesi, söylemsel eklemlenmeleri toplumsal dünyayı anlamlı olarak kuran hareket olarak görmektedir. Eleştirel söylem çözümlemesi yaklaşımında birbirinden ayrılamaz üç kavram merkezi bir yer tutar. İktidar, tarih ve ideoloji kavramları (Aktaran: Dursun, 2007: 341-342). Bu kavramlarla bağlantılı olarak söylemi belli bir toplumsal bağlama ve tarihe yerleşmiş toplumsal süreçlerle etkileşim halinde ortaya çıkan bir fenomen olarak gören eleştirel söylem çözümlemesi her söylemin, güçlü olan grupların ideolojilerince meşrulaştırılan hakimiyet yapılarını sağlama almak amacıyla tarihsel olarak, yani belirli bir yerde, zamanda üretildiğini ve yorumlandığını öne çıkarır. Güçlü grupların ideolojileriyle meşrulaştırılan, zamana ve mekâna yerleşik belli başlı hâkimiyet yapıları, eleştirel söylem çözümlemesine göre temelde ırk, cinsiyet, sınıf, din ve kültürel farklılıklara dayalıdır. Hâkimiyet yapılarına direnme eleştirel söylem çözümlemesi tarafından, durağan söylem pratiklerinin ve bu pratiklerle ilgili uzlaşmaların kırılması olarak görülür. Cinsiyet meseleleri, ırkçılık sorunu, kimlikle ilgili medya söylemleri bu anlamda çok önemli sorgulama konularıdır (Dursun, 2007: 342).

Bu çalışmada son dönem Türk siyasal hayatında önemli siyasi aktörler olarak ön plana çıkan Recep Tayyip Erdoğan, Devlet Bahçeli, Deniz Baykal ve Kemal

Kılıçdaroğlu'nun<sup>4</sup> “Kürt Sorunu” ve “İsrail ile İlişkiler” konularındaki siyasi duruşları, tavır alışları, tarihsel süreç içerisindeki söylemsel değişim ve dönüşümleri eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmada “Kürt Sorunu” ve “İsrail ile ilişkiler” konularında yukarıda ismi geçen siyasi liderlerin farklı politikalar geliştirdikleri, bu konularda birbirlerinden farklı tavır aldıkları kabul edilmiştir. Bu çalışmada siyasi liderlerin ele alınmasının nedenini ise postmodern olarak tanımlanan geç modern/kapitalist dönemde reel siyasetin niteliklerinden birinin “esneklik” olduğu, lider söylemlerine dayanarak ortaya koymak oluşturmaktadır. Bu amaçla çalışmada söylemin birçok yapıları arasından çalışmanın amaçlarına uygun olarak durum tanımlaması, kavramlaştırma, aktörler, tutarlılık, (ön)varsayımlar, uslamlama, insancillaşma, karşılaştırmalar ve karşı gerçeklik gibi anlamın birçok yönünü ortaya koyan pek çok konuda kullanılan söylem yapıları kullanılmıştır. Söylem çözümlemesi temelde çok alanlı bir yapıdır. Çalışmada bu çok alanlı yapı dikkate alınarak bir çözümleme yapılmaya çalışılmıştır. Öncelikle siyasetçilerin söz konusu konular hakkındaki konuşmaları, eleştirel söylem çözümlemesi çerçevesinde oluşturulan kategoriler altında ele alınmış, söz konusu konular hakkında hangi tarihlerde neler söylemiş oldukları ortaya konulmuştur. Ardından tarihsel bir süreç içindeki konuşmaları ve ifadeleri de dikkate alınarak söylemsel değişim ve dönüşümleri tespit edilmeye ve esneklik yapıları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

### a. Araştırma Evreni

Araştırmada örneklem olarak siyasi parti liderlerinden Recep Tayyip Erdoğan, Deniz Baykal, Devlet Bahçeli ve Kemal Kılıçdaroğlu seçilmiştir. Bu liderlerin örneklem olarak seçilmelerinin nedeni söz konusu siyasi parti liderlerinin farklı nitelikleri taşıdığı varsayımıyla hareket edilmiş olmasıdır. Buna göre Recep Tayyip

<sup>4</sup> Kemal Kılıçdaroğlu'nun araştırmaya dâhil edilmesinin nedeni araştırma süreci içerisinde CHP Genel Başkanlığı'nda yaşanan değişimdir. Araştırma dönemi 2002-2012 yılları arasını kapsadığından bu dönem içerisinde gerçekleşen bu değişim Kemal Kılıçdaroğlu'nun da “Güneydoğu meselesi” ve “İsrail ile ilişkiler” konularındaki söylemlerinin incelenmesini gerekli kılmıştır.

Erdoğan, postmodern dönem siyasal yapısının gerektirdiği siyasi lider niteliklerini temsil ettiği önkabulüyle seçilmiştir. Devlet Bahçeli, modern dönemde egemen olan ve modern siyasi liderlikte aranan herhangi bir ideolojiye bağlılık ve buna uygun olarak siyasal söylemlerini kurma nedeniyle milliyetçi bir ideolojiyle hareket ettiği önkabulüyle seçilmiştir. Deniz Baykal ise yine modern devlet yapılanmasının siyasi formu olan ulus devlet yapısını merkeze alarak “ulusalci” bir politikacı olma önkabulüyle seçilmiştir. Kemal Kılıçdaroğlu da Deniz Baykal’dan sonra CHP’nin genel başkanı olması ve onun da Deniz Baykal gibi “ulusalci” bir çizgide politika takip edeceği, söylemlerini buna göre kuracağı önkabulüyle seçilmiştir. Bu çalışmada yukarıda isimleri verilen siyasi parti liderlerinin “Kürt Sorunu” ve “İsrail ile İlişkiler” konularında tarihsel bir süreç içerisinde takip ettikleri politikalar ve bu konular hakkındaki söylemsel değişim ve dönüşümleri ele alınmıştır. Bu liderlerin Kürt Sorunu ve İsrail ile ilişkiler konusunda geliştirdikleri söylemlerinin tarihsel bir süreç içerisinde dönüşümlerinin araştırılması bu liderlerin bu çalışmada temsil ettikleri varsayılan nitelikleri taşıyıp taşımadıklarının ortaya konulması açısından anlamlıdır. Ayrıca postmodern siyasi liderde olan ve olması gereken niteliklerin ortaya çıkarılması konusunda da önemli bir veri sağlayacağından da önemlidir.

Araştırma evreni olarak söz konusu siyasi parti liderlerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) grup toplantılarında yapmış oldukları konuşmalar ele alınmıştır. Bununla birlikte TBMM grup konuşmalarını destekleyici olarak siyasi liderler hakkında yazılı medyada yer alan haber ve yorumlarla beraber söz konusu liderlerin medyaya yansıyan konuşmaları, röportajları ve kendi sorumlulukları altında hazırlanan raporlar da incelenmiştir. Çalışmada, Devlet Bahçeli’nin TBMM’de bulunduğu 1999-2002 ve 2007-2012 yılları arasında yapmış olduğu grup konuşmaları; Recep Tayyip Erdoğan’ın 2001-2012 yılları arasında yapmış olduğu grup konuşmaları; Deniz Baykal’ın 2002-2010 yılları arasında yapmış olduğu grup konuşmaları ve Kemal Kılıçdaroğlu’nun 2010-2012 yılları arasında yapmış olduğu grup konuşmaları ele alınmıştır. Bununla birlikte 1989-2012 yılları arasında siyasi liderler hakkında yazılı medyada yer alan haber ve yorumlar da ele alınmıştır. Çalışma postmodern toplum, postmodern siyaset ve postmodern siyasi liderliği kapsamına alırken; postmodern edebiyat, postmodern sanat ve postmodern mimari gibi alanlar



çalışma konusunun kapsamı dışında bırakılmıştır. Veri toplama tekniği olarak siyasi liderlerin TBMM grup konuşmalarına ulaşılarak konuyla ilgili medyada yer alan haber ve yorumlar taranmıştır. İlgili haber, yorum ve TBMM grup konuşmaları söylem analizi çerçevesinde değerlendirilmek için toplanmıştır.

### **b. Bulgular**

Bu çalışmanın görgül araştırma kısmında postmodern dönemin insan ilişkilerine de yansıyan ve “esneklik” kavramı çerçevesinde şekillenen genel yapısının siyasal söyleme yansıdığı ve siyasal aktörlerin de bu yapı çerçevesinde kısmen de olsa söylemsel esnekliğe sahip oldukları ortaya konulmuştur. Gerek bu çalışmanın teorik kısmında gerekse de görgül araştırma kısmında elde edilen bulgulara bakıldığında bu çalışmada postmodern siyasi lider olarak merkeze alınan Recep Tayyip Erdoğan’da postmodern siyasi liderlikten beklenen bütün niteliklerin olduğunu söylemek zordur. Bu çalışmanın postmodern siyasetin temel niteliklerinden biri olarak varsaydığı ve bunun postmodern liderlik anlayışına da hâkim olduğunu öne sürdüğü “esneklik” kavramının Erdoğan’da kısmen olduğu bulgulanmıştır. Erdoğan, Güneydoğu meselesinde söylemsel düzeyde “esnek” ve “uzlaşmacı” bir davranış içerisinde olmakla beraber politika düzeyinde Güneydoğu meselesinin çözümü konusunda çeşitli adımlar atmış, kendisi açısından istikrarlı ve tutarlı bir çizgi içerisinde olmuştur. Erdoğan, Güneydoğu meselesinde postmodern dönemin liderinde aranan “esnek” ve “uzlaşmacı” niteliğini ortaya koymakta, olaylara ve meydana gelen gelişmelere göre politikalarını yönlendirmektedir. Bu durum Erdoğan’ın postmodern dönem liderinde aranan “esnek” ve “uzlaşmacı” olma niteliğini taşıması açısından anlamlıdır.

İsrail ile ilişkiler konusunda ise Erdoğan’ın söylemsel düzeyde “kısmen esnek” olmakla birlikte “katı” bir söylem içerisinde de hareket ettiği bulgulanmıştır. Erdoğan’ın bu konudaki söylemsel esnekliği o’nun özellikle Refah Partisi İstanbul İl başkanı olduğu dönemlerdeki beyanlarında İsrail’e yönelik ifadeleri ile 2003 sonrası iktidarda olduğu dönemdeki politikalarının birbiriyle uyumsuzluğu dolayısıyladır. Erdoğan, Refah Partisi İstanbul İl Başkanı olduğu dönemde İsrail’i bir devlet olarak tanımadığını beyan etmiş, ancak 2005 yılında İsrail’e yapmış olduğu seyahat ile bu beyanı ters düşmüştür. Bu olay, Erdoğan’ın söylemsel düzeyde esnekliğine bir delil oluştururken; Erdoğan’ın özellikle Mavi Marmara baskını sonrasında İsrail ile olan

diplomatik ilişkileri en alt seviyeye çekmesi ve ilişkilerin tekrar eski düzeyine çıkması için öne sürdüğü şartların/koşulların gerçekleşmemesi durumunda ilişkilerde herhangi bir düzelmeye olmayacağına yönelik ifadeleri, bu konuda incelenen süre zarfında herhangi bir geri adımının görülmemesi ve bunu söylemsel ve politik düzeyde sürdürmesi Erdoğan'ın gerekli gördüğünde “katı” bir söylemsel çerçeve içerisinde hareket ettiğini de göstermektedir. Bundan dolayı burada Erdoğan'ın, hem esnek ve uzlaşmacı nitelikler hem de katı nitelikler taşıdığı söylenebilir. Postmodern bir lider olduğu varsayımıyla seçilen Erdoğan'ın hem postmodern liderlikte aranan nitelikler hem de klasik liderlikte aranan nitelikleri bir arada taşıdığı -bir nevi melez bir yapıda olduğu- söylenebilir.

Çalışmada söylem analizi yapılan diğer siyasi liderlerden biri olan Devlet Bahçeli'nin modern dönemde siyasal alanın belirleyici yapılarından olan ideolojik yapılanma çerçevesinde politika geliştirmeye çalıştığı ve milliyetçi bir ideoloji çerçevesinde söylemsel bir kuruluş içerisinde hareket ettiği bulgulanmıştır. Bahçeli, modern liderlikte aranan özelliklerden biri olan bir ideolojiye bağlı olma ve bu çerçevede hareket etme özelliğinin tipik bir örneğini ortaya koymuştur. Güneydoğu meselesi ve İsrail ile ilişkiler konusunda tarihsel bir süreç içerisinde söylemsel değişim ve dönüşümleri ele alınan Bahçeli'nin özellikle Güneydoğu meselesi konusunda “katı” bir milliyetçi ideolojik çerçeve içerisinde hareket ettiği görülmektedir. Çalışma kapsamında incelenen grup konuşmalarında Güneydoğu meselesinde “esneklik” ve “uzlaşmacı” özelliklerine pek rastlanmayan Bahçeli'nin söyleminin milliyetçi ideolojinin homojenleştirici söylemi tarafından biçimlendirildiği söylenebilir. Çalışmada Bahçeli'nin içinde hareket etmiş olduğu milliyetçi ideolojinin ötekileştirici dilini sıklıkla kullandığı görülmektedir. Bahçeli, Güneydoğu meselesinde Türk milliyetçiliğinin etnik kökenleri kendi içerisinde eritmeye odaklanan politikasının tipik bir örneğini ortaya koymuş ve genellikle uzlaşmacı ve esnek bir politika izlemekten uzak durmuştur. Devlet Bahçeli'nin Güneydoğu meselesi konusunda takip ettiği politikalara bakıldığında Bahçeli, Güneydoğu meselesini tanımlarken durumu bir güvenlik ve asayiş sorunu olarak ele almakta ve terör olayı olarak tanımlamaktadır. Bahçeli'ye göre Türkiye'de etnik bir sorun bulunmamakta, bölgede terör olayını destekleyen iç ve dış unsurlar bulunmaktadır. Türkiye'nin güçlenmesini istemeyen ve

Türkiye’yi parçalamak isteyen iç ve dış güçler Doğu ve Güneydoğu’da yapay bir sorun üreterek, ülkenin birlik ve bütünlüğünü bozmaya çalışmaktadırlar. Bununla birlikte sosyo-ekonomik geri kalmışlık da bölgede önemli bir sorun alanı olarak durmaktadır.

İsrail ile ilişkiler konusunda ise Bahçeli’nin söyleminin yine milliyetçi ideoloji ile bağlantılı olan ve modern devlet yapılanmasının siyasal formu olan ulus devletin çıkarları tarafından biçimlendirildiği söylenebilir. Bahçeli, Türkiye-İsrail arasında yaşanan ve Türkiye’yi doğrudan ilgilendiren kriz durumlarında katı bir söylemsel yapı içerisinde hareket etmiştir. Bu açıdan Bahçeli’nin postmodern dönem liderlik anlayışında aranan özelliklerden çok modern liderlik anlayışında aranan liderlik özelliklerini taşıdığı söylenebilir.

Bu çalışmada söylem analizi yapılan diğer bir siyasi lider olan Deniz Baykal’a bakıldığında Baykal’ın kısmen postmodern liderlikte aranan “esneklik” ve “uzlaşmacı” nitelikleri taşıdığı, bununla birlikte modern liderlik anlayışında aranan özelliklerden biri olan bir üst anlatıya bağlı olma ve bu çerçevede hareket etme özelliğini de taşıdığı söylenebilir. Sosyal Demokrat bir siyasal ideolojik yapı içerisinde politika yapan Baykal’ın, Güneydoğu meselesi konusunda farklı zamanlarda farklı söylemsel yapılar içerisinde hareket ettiği bulgulanmıştır. 2002 genel seçimlerinden önce gerek 1990’da SHP genel sekreteri olduğu dönemde gerekse 1999’da CHP genel başkanı olduğu dönemde hazırlanmış olduğu seçim bildirgesinde Güneydoğu meselesine bakış açısı ve bu meselenin çözümü konusunda benimsemiş olduğu yaklaşım ile 2002 genel seçimlerinden sonra takip ettiği politiklar ve söylemsel çerçeve birbirinden farklı bir yaklaşım ortaya koymaktadır. 2002’den önceki çalışmalarda 1990’daki SHP’nin Güneydoğu meselesiyle ilgili olarak hazırlattığı raporda “Kürt Sorunu” kavramsallaştırmasını kullanan ve daha sonraki çalışmalarda da çeşitli kültürel hakların verilmesini savunan Baykal, özellikle 2002’den sonra ulusalcı bir politika içerisinde hareket etmeye başlamış ve ulus devlet formasyonun gerektirdiği bir politik söylemsel çerçeve içerisinde hareket etmeye çalıştığı söylenebilir. Deniz Baykal, özellikle PKK eylemlerinin artış göstermeye başladığı 2004-2005 yıllarından sonra söylemsel düzeyde Güneydoğu meselesini tanımlarken etnik bir sorun olmaktan ziyade meseleyi “terör sorunu”, “ekonomik ve sosyal geri

kalmışlık” ve “dış mihrakların oyunları” olarak tanımlamaktadır. Bu durum Baykal’ın Güneydoğu meselesinde kısmen esnek olduğunu göstermesi açısından anlamlıdır.

İsrail ile ilişkiler konusunda ise Baykal’ın “katı” bir söylemsel çerçeve içerisinde hareket ettiği söylenebilir. Burada Baykal’ın söylemsel çerçevesinin modern devlet yapılanmasının siyasal formu olan ulus devletin çıkarlarını eksen alan bir söylemsel çerçeve tarafından biçimlendirildiği söylenebilir. Baykal, İsrail ile ilişkilerde Türkiye’nin ulusal çıkarlarının merkeze alındığı tarafsız bir dış politikanın takip edilmesini ısrarlı bir şekilde savunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Baykal’ın hem postmodern dönemin liderlik anlayışında aranan esnek ve uzlaşmacı niteliği ve hem de modern dönemin liderlik anlayışında aranan bir üst anlatıya bağlı olma ve buna göre politika geliştirme niteliğinin bir gereği olarak “katı” olma niteliğini Tayyip Erdoğan’daki kadar yoğun olmasa da taşıdığı ifade edilebilir.

Çalışmada söylem analizi yapılan siyasi liderlerden bir diğeri olan Kemal Kılıçdaroğlu’nun da postmodern liderlikte aranan esneklik ve uzlaşmacı nitelikleri kısmen taşıdığı bulgulanmıştır. Bununla birlikte modern liderlik anlayışında aranan özelliklerden biri olan bir üst anlatıya bağlı olma ve bu çerçevede hareket etme özelliğini taşıdığına dair genel bir değerlendirme yapabilecek yeterli veriye ulaşamamıştır. Kılıçdaroğlu, Güneydoğu meselesinde kısmen esnek davranmıştır. 2010 yılında CHP genel Başkanlığına seçilen Kılıçdaroğlu, Güneydoğu meselesinde kavramsallaştırmaya giderken Doğu ve Güneydoğu meselesi olarak tanımladığı Güneydoğu meselesi konusunda incelenen süre zarfında sadece bir kez “Kürt Sorunu” kavramsallaştırmasını kullanmış, ondan sonra bu kavramı kullanmamıştır. Bu nedenle Kılıçdaroğlu’nun bu konuda "kısmen esnek" olduğu ifade edilebilir. İsrail ile ilişkiler konusunda ise kesin bir sonuca varılacak yeterli veri olmamakla birlikte elde edilen kıstlı veriler ışığında Kılıçdaroğlu’nun söylemsel çerçevesinin ulusal çıkarlar ekseninde biçimlendiği söylenebilir.

## SONUÇ

Sonuç olarak çalışmanın teorik kısmında ve yapılan görgül araştırmadan elde edilen bulgular göstermektedir ki, postmodern dönemin temel özelliklerinden birisi

“esneklik”tir. Özellikle ileri kapitalist ülkelerde ve modern sonrasını yaşayan seküler Batı toplumlarında hayatın her alanında yaşanan parçalanmışlık siyasete ve siyasal alana da yansımakta ve bu parçalanmışlık “esneklik” kavramı çerçevesinde yeniden yapılanmaktadır. Bu kavram, postmodern dönemde katılığa yer olmadığını, her türlü katılığın yerini esnekliğin ve esnek ilişkilerin aldığını göstermektedir. Bu durumun görüngüleri postmodern siyasi liderlik anlayışında da görünmektedir.

Siyasi liderler postmodern dönemde büyük anlatılardan, meta anlatılardan ve dünyayı çözümleyen ve teleolojik bir planlama ile hareket eden söylemlerden geçici, plansız ve an’a odaklı söylemlere doğru bir dönüşüm gerçekleştirmektedirler. Geleneksel ve modern dönemlerde hâkim söylemsel yapıları belirleyen ve bütünlük oluşturan söylemsel yapılar varlıklarını hâlâ devam ettirmekle beraber; bu yapıların aksine hareket eden bütünlüklü ve sistematik olmayan bir yapısal durum da mevcuttur. Bu dönemde “Dün dündür bugün bugündür” anlayışının geçerli olduğu önemli bir toplumsal kesim bulunmaktadır. Durum böyle olunca postmodern siyasetçi de hem gelip geçiciliği yoğun olarak yaşayan toplumsal kesimlere hem de sistematik ve bütünlüklü söylemsel yapılara bağlı olan kesimlere seslenmek için kendisine yarar sağlayan her şeyi konjonktüre bağlı olarak kullanabilmektedir. Böylece siyasi liderde kendisine ait herhangi bir şey bulan seçmen de bu siyasi lideri tercih etmekte; kendisine ait olmayan şeyleri ise görmezden gelebilmektedir. Seçmen için önemli olan siyasi liderin kendisiyle ilgili bir şeyler söylemiş olmasıdır. Postmodern siyasetçi de kamuoyu araştırmalarından edindiği toplumsal tercihlerle ilgili veriler ışığında söylemlerini şekillendirmekte, kendisini biçimlendirmekte, politikalarını bu doğrultuda oluşturabilmektedir. Postmodern lider böylece toplumu şekillendiren, onu kendi inançları çerçevesinde belli bir kalıba sokmaya çalışan geleneksel ve modern liderlik anlayışının aksine bizzat kendisi toplum tarafından şekillendirilen bir nitelik ortaya koymaktadır. Bu dönemde toplumu şekillendirme görevi ise akışkan ve merkezsiz olarak tüm dünyada rahatça hareket eden ve modern dönemin faillerini kendisine uymaya zorlayan sermayeye geçmektedir. Akışkan ve merkezsiz olan bu güç tüketim ilişkileri üzerine kurulmuş bir niteliktedir ve bütünlüklü yapılardan kendisine yönelen eleştirileri ve kısıtlamaları kırmak için geri kalmışlık ve zamanı yakalayamamak gibi kavramlarla bu yapıları ötekileştirmeye çalışmaktadır. Böylece

tüm dünyada toplumsal yapıyı şekillendirme yarışında meta anlatılardan ayrı bir toplum inşa etmeye çalışmaktadır. İnşa ettiği bu toplumsal yapı merkezsiz, akışkan, durumsal ve an'a odaklı bir yapıdır. Bu yapı toplumsal bağları zayıflatmaya, yüz yüze ilişkileri azaltmaya ve geleneksel ve modern dönemin toplumsal düzeyde hâkim değerleri olan sadakat, bağlılık, doğruluk, planlama, vefa vb. değerleri toplumsal yaşamda aşındırmaya ve değersizleştirmeye çalışmaktadır.

Bundan dolayı postmodern dönemde siyasetin yapısının ve işleyişinin dayandığı temeller yeniden ele alınmalı, tartışılmalı ve insanoğlunun mutluluğuna ve faydasına hizmet edecek şekilde yeniden düzenlenmeye/yapılandırılmaya çalışılmalıdır. Bunun bir gereği olarak Postmodern dönemde siyasetin ve siyasi liderin hem politikaları hem de söylemleri adil bir dünyanın kurulmasına hizmet edecek olan "ilkeler" tarafından belirlenmeli; siyasal alan ilke temelli bir yapı içerisinde işlemelidir. Postmodern dönemde siyasi liderlik anlayışında da önemli değişimlerin ve dönüşümlerin yaşanması gerekmektedir. Bu dönem siyasi lideri evrensel bir vizyona sahip olmalı ve adil bir dünyanın kurulmasına hizmet eden ilkeler çerçevesinde biçimlenmelidir. Bu şekilde postmodern dönemin belirsizlikleri, kaotik yapısı ve bağımsızlığı kontrol altına alınarak postmodern dönemin insanına bu dönemin yalnızlaştırıcı ve belirsizliklerle başbaşa bırakıcı yapısıyla baş etme yolunda bir umut verilebilir.

## KAYNAKÇA

- ADUGİT, Yavuz (2005) Modernizm, Postmodernizm ve Marksizm, Felsefe-logos Dergisi, Sayı: 25-26.
- AKTAY, Yasin (2008). "Kavramsal Açıdan Modernizm ve Postmodernizm'e Bakmak", Hece, Özel Sayı: 16, Haziran, Temmuz, Ağustos.
- ATEŞ, Davut (2004). "Kuram, Eylem ve İnanç Ekseninde Siyasal İdeolojilerin Geleceği", Doğu Batı, yıl: 7, Sayı: 28, 83-98.

- BAĞÇE, H. Emre (1999). “Küreselleşme, Devlet ve Demokrasi”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 32, Sayı: 4, 3-14.
- BARAN, Aylin Görgün (2005). “Postmodernizmin Özne ve Akıl Kavramlarına Yöneltiliği Eleştirilere Eleştirel Bir Bakış”, Düşünen Siyaset Dergisi, Ankara: Lotus Yayınları, Sayı 21.
- BAUMAN, Zygmunt (2000). Siyaset Arayışı, (Çev: Tuncay Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.
- BAUMAN, Zygmunt (2005). Bireyselleşmiş Toplum, (Çev: Yavuz Alogan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, Birinci Basım.
- BAUDRİLLARD, Jean (2006). Sessiz Yığınların Gölgesinde-Toplumsalın Sonu, (Çev: Oğuz Adanır), Ankara: Doğu Batı Yayınları, 3. Basım.
- BECK Ulrich ve BECK Gernsheim (2012) Aşkın Normal Kaosu, (Çev: Nafer Ermiş), Ankara: İmge Kitabevi.
- ÇETİN, Halis (2008). Çağdaş Siyasal Akımlar, Ankara: Orion Kitabevi.
- DUNN, G. Robert (1998) Identity Crises: A Social Critique of Postmodernity London: University of Minnesota Press.
- DURSUN, Çiler (2007). “Eleştirel Söylem Çözümlemesi”, Felsefe Ansiklopedisi (içinde), Ed: Ahmet Cevizci, Cilt: 5, İstanbul: Ebabil Yayınları, 1. Baskı.
- ERGEÇ, Nüket Elpeze. (2010). Medya ve Söylem, Ankara: Pegem Yayınevi.
- İNSEL, Ahmet (1997). “Geçmişten Geleceğe”, Birikim Dergisi, İstanbul: Birikim Yayınları, Sayı: 104, 19-29.
- JAMESON, Fredric (1998), Kültürel Dönemeç, (Çev: Kemal İnal), Ankara: Dost Kitabevi.
- KARADUMAN, Sibel (2010). “Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü”, Journal of Yaşar University, 17(5): 2886-2899.
- KEYMAN, Fuat (2000). Türkiye ve Radikal Demokrasi, İstanbul: Alfa Yayınları.

- LASH, Scott; URRY, John (1995). *The End of Organized Capitalism*, Oxford: Polity Press.
- LYOTARD, Jean François (2000). *Postmodern Durum*, (Çev: Ahmet Çiğdem), Ankara: Vadi Yayınları, 3. Basım.
- MAN, Fuat (2013). “Akışkan Zamanlarda Eğretilişme: Ulusal İstihdam Stratejisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Çalışma ve Toplum*, Ocak, 229-252.
- NADAROĞLU, Halil (2000). *Kamu Maliyesi Teorisi*, İstanbul: Beta Yayınları, 11. Baskı.
- ROSENAU, P. Marie (2004). *Post-Modernizm ve Toplum Bilimleri*, (Çev: Tuncay Birkan), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- SENNETT, Richard (2005) *Karakter Aşınması Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri*, (Çev: Barış Yıldırım), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı.
- SOKAL, Alan; BRİCHMONT, Jean. (2002). *Son Moda Saçmalar Posmodern Aydınların Bilimi Kötüye Kullanmaları*, (Çev: Memet Baydur-Ongun Onaran), İstanbul: İletişim Yayınları.
- ŞENTÜRK, Ünal (2008). “Enformasyon Toplumunda Eğitimin Yeri”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Gazi Üniv. Yayınları, Cilt: 6, Sayı: 3, 487-506.
- ŞENTÜRK, Ünal (2010). “Değişen Ekonomik ve Sosyal Koşulların Bir Ürünü Olarak Karakter Aşınması”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 7, 113-124.
- TEKELİ, İlhan; İLKİN, Selim (2000). “Küreselleşme Ulus-Devlet Etkileşim Bağlamında AB-Türkiye İlişkilerinin Yorumlanması”, *Doğu-Batı*, Sayı: 10, 91-115.
- TILLY, Charles (1995). *Avrupa'da Devrimler: 1492-1992*, (Çev. Ö. Arıkan), İstanbul: Afa Yayıncılık A.Ş.,



- TÜMER, Günay. “Din” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 09; sayfa: 312-320, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=d090316>  
Erişim Tarihi: 30.01.2015
- TÜRK, H. Bahadır (2011). “Türkiye’de Ulus-Devlet Formasyonunun Ortaya Çıkış Sürecini Habitus Kavramı Üzerinden Okumak”, Bilig, Sayı: 57, 201-225.
- VAN DİJK, Teun (2003). Söylem ve İdeoloji; Mitoloji, Din, İdeoloji, Ed. Barış Çoban; Zeynep Özarlan, İstanbul: Su Yayınları, Birinci Basım.
- YANIKLAR, Cengiz (2010). “Postmodernist Antipati: Postmodernist Sınıf(sızlık) Yaklaşımlarına Eleştirel Bir Bakış”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, cilt 65, Sayı:1, 205-227.
- YILDIZ, Nuran (2012a). “Yeni Zamanlar ve Yeni Liderlik Anlayışı”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi Cilt: 11, No: 1, 119-134.
- YILDIZ, Nuran (2012b). “Büyüsü Bozulmuş Dünyada Siyaset ve Strateji”, Stratejik İletişim ve Algı Yönetimi, Ed: B. Senem Çelik-Ersaydı, Rifat Serav İlhan, Ankara Üniv. Politik Psikoloji araştırma ve Uygulama Merkezi (POLPAUM), Ankara: Ankara Üniv. Basımevi.
- YILDIZ, Nuran (2013). Aşk Yüzyılı Bitti, Aşk’ta, İş’te, Siyaset’te Yeni Zamanlar, İstanbul: Doğan Kitap, 1. Baskı.